

Tekenen in de tijd 214

27 augustus-2 september 2023

Driekwart eeuw geleden verscheen een wereldwijde bestseller die in de naoorlogse jaren het leven van velen ingrijpend beïnvloedde. Erik Borgman vertelt hoe beslissend het lezen van De louteringsberg van de Amerikaanse trappist Thomas Merton voor hem vijftig jaar later was.

De datum klopt niet helemaal. Die is 11 oktober. Maar ik sta vandaag toch stil bij het feit dat het dit jaar 75 jaar geleden is dat *De louteringsberg* van de Amerikaanse trappist Thomas Merton voor het eerst verscheen. Dat wil zeggen, de oorspronkelijke uitgave met als titel *The Seven Story Mountain*. Het boek heeft in de periode direct na het verschijnen, eind jaren veertig en begin jaren vijftig van de vorige eeuw, veel mensen sterk geraakt.

Toen ik het boek in de eerste helft van de jaren zeventig voor het eerst las, waren er vijftig jaar verstreken. In Nederland, waar de pocketeditie van de vertaling heel wijdverspreid was, gold het inmiddels als volkomen achterhaald. In deze jaren kort na het Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerkprovincie verschenen vooral artikelen en boeken over wat mensen niet meer geloofden. Die konden mij als zestienjarige echter weinig boeien. Gelukkig vond ik in de boekenkast van mijn ouders *De kerk die mij boeide* uit 1953, een verzameling 'ervaringen van bekeerlingen voor en na hun overgang' naar de Rooms-Katholieke Kerk. Deze mensen legden uit waarom zij katholiek waren en maakten duidelijk hoe dit hun leven beïnvloedde. Vraag mij niet waarom ik hun uitleg vertrouwde en niet, net als veel van mijn leeftijdgenoten, de kerk vooral saai en steeds irrelevanter vond. Bij die intuïtie dat er een schat te vinden was, speelden veel mensen onder klaarblijkelijke leiding van de Geest een soms nogal merkwaardige rol. Maar het feit dat ik *De louteringsberg* van Thomas Merton thuis ook in de boekenkast aantrof, was zeker van belang. Het werd een flinke tijd mijn lijfboek.

Literaire smaak had ik nog nauwelijks, maar ik voelde aan dat Merton kon schrijven. *De louteringsberg* is Mertons autobiografie, dat wil zeggen van de eerste dertig jaar van zijn leven, te beginnen bij zijn geboorte in 1915 en lopend tot zijn definitieve intreden in het trappistenklooster van *Our Lady of Getsemani* in de Amerikaanse staat Kentucky. Het boek vertelt onder meer hoe hij als student Engelse literatuur aan Columbia University in New York schrijver wilde worden en dit verlangen deelde met een groepje vrienden. Hij was er vast van overtuigd dat zijn schrijverscarrière met zijn intreden voorbij zou zijn, maar zijn abt droeg hem op de weg te beschrijven die hem in het klooster had gebracht. *De louteringsberg* zou het begin worden van een gigantisch oeuvre. Het boek had enorm veel succes en trok grote aantallen jonge mannen in de naoorlogse jaren naar *Getsemani*. Dat was buitengewoon ironisch: Merton was vanwege zijn verlangen naar contemplatieve rust naar het klooster gekomen, maar vanwege de aanwas waartoe zijn boek leidde, werd de sfeer in de abdij naar zijn mening veel te bedrijvig. Het werd hem niet vergund anoniem monnik te zijn. Hij gehoorzaamde zijn superieuren, maar klaagde in de privacy van zijn dagboeken steen en been.

Ik ben later veel meer van Merton gaan lezen. Dankzij latere studies weet ik dingen over hem waar ik in 1973 geen idee van had en die hij in zijn boek discreet verzwijgt. Merton zou niet de triomfalistische katholiek en militant observante monnik blijven die in *De louteringsberg* aan het woord is. Sterker, hij zou later een grondige afkeer

ontwikkelen tegenover het boek dat hem wereldberoemd maakte – al gedijde hij goed bij de vele contacten die hierdoor ontstonden. Hij houdt zich in zijn latere leven onder meer intensief bezig met de dialoog tussen christelijke en hindoe- en boeddhistische monniken over contemplatie. Op 10 december 1968 sterft hij door een ongeluk op een conferentie in Bangkok voor monniken en monialen in de benedictijnse traditie.

Zelf ben ik echter altijd van de Thomas Merton van *De louteringsberg* blijven houden. Ik werd denk ik allereerst geraakt door zijn robuustheid. Deze spreekt al direct uit de opening van het boek:

Op de laatste dag van januari 1915, onder het teken van de Waterman, in het jaar van de grote oorlog en diep in de schaduw van enige Franse bergen aan de Spaanse grens, ben ik ter wereld gekomen. Vrij van nature, naar het beeld van God, was ik toch de gevangene van mijn eigen heftigheid en mijn eigen zelfzucht, naar het beeld van de wereld, waarin ik geboren werd.

Die wereld was een afbeelding van de hel, vol mensen als ik zelf, die God beminden en Hem toch haatten, die geboren waren om Hem lief hebben en in plaats daarvan leefden in vrees en hopeloos tegenstrijdige begeerten.

Er was iets grondig mis met de wereld en daarom met onszelf. Bij mij resoneerde dit sterk in de tijd dat Salvador Allende (1909-1973) als democratisch gekozen president van Chili door generaal Augusto Pinochet (1915-2006) werd afgezet met steun van de CIA en de oorlog in Vietnam en Cambodja steeds heviger en wreder werd. Hoewel ik enerzijds al met zestien jaar contact had met activisten die zich tegen het onrecht verzetten, deelde ik hun geloof in de maakbaarheid van de geschiedenis niet. De met napalm verbande kinderen en de in martelkelders doodgeslagen politieke gevangenen zouden nooit meer levend worden en er zat voor mij iets pervers in het optimisme van wat tegenwoordig ‘de lange jaren zestig’ worden genoemd. En zonder mijzelf met terugwerkende kracht tot profeet uit te roepen: ik voelde de dreigende leegte van het opkomende consumentisme. *De louteringsberg* liet mij zien dat er andere keuzes mogelijk waren dan die voor de hand lagen. Dat er een leven mogelijk was dat de vragen serieus nam die als toch onoplosbaar terzijde werden geschoven. Dat daar vormen voor bestonden die al een aantal crises hadden doorstaan en die dus niet zomaar achterhaald konden worden verklaard. Hoe vreemd ze ook leken.

De Amerikaanse cultuur vluchtte na het einde van de Tweede Wereldoorlog enerzijds in de snel groeiende rijkdom en de breed beschikbare consumptiegoederen en verschanste zich anderzijds in een angstig en gewelddadig racisme en anticommunisme. Mertons *Louteringsberg* representeerde de mogelijkheid tot spirituele zuivering, een alternatief voor het geaccepteerde, verzwegen en onzichtbaar gemaakte geweld, een antwoord op de verborgen wanhoop achter het als zinloos ervaren leven die James Dean in 1955 aan het licht zou brengen in de film *Rebel Without a Cause*. Merton zou ontdekken dat het door hem aanvankelijk zo geïdealiseerde monnikenbestaan in *Getsemani* uiteindelijk deel was van het geloof in de Amerikaanse cultuur als de beste, die daarom het recht had zich met alle middelen te verdedigen. Hij ontwikkelde zich tot cultuurcriticus en vredesactivist.

Maar hij had bij de trappisten bij zijn acceptatie als postulant ontdekt dat bekering mogelijk was: het staat niet in *De louteringsberg*, maar hij was eerder door de franciscanen afgewezen omdat hij een buitenechtelijk kind had verwekt. Hoe groot

de onzekerheid ook was, hij was definitief door God gevonden en had met 'ja' geantwoord. Deze oerervaring van gewild en geliefd zijn als dragende grond, juist ook van het verzet tegen wat niet goed is, schijnt door de tekst van *De louteringsberg* heen. Tenminste, zo was het voor de lezer die ik vijftwintig jaar na het verschijnen ervan was. De onbegrijpelijke genade is dat het bij mij aanstekelijk werkte. Ik vertrouw erop dat ik door deze zekerheid gedragen wordt en zal blijven worden, zoals in de tussenliggende vijftig jaar keer op keer is gebleken. Hoe pijnlijk ik de blindheid, de onverschilligheid en het cynisme van de cultuur ook vind en hoe wanhopig die ook kunnen stemmen.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht